

ГЕНЕЗА ХУДОЖНЬОЇ ОБРАЗНОСТІ ПОЕЗІЇ

ДМИТРА ОЗНОБІШИНА

У статті розглядається художня образність поезії Дмитра Ознобішина, його пісні «Чудная бандура», порівнюються тексти з поезією інших письменників, зокрема, й українських. Творчість російського письменника досліджується у контексті слов'янських літератур початку ХІХ ст.

Ключові слова: поезія, образ, Ознобішин.

Сучасна наука розглядає різні аспекти творчості Дмитра Ознобішина, зокрема як поета і перекладача. Спадщина письменника є важливою сторінкою в історії російської літератури, проте необхідно розглядати її і як складову частину тих процесів, що відбувалися у слов'янських літературах першої половини ХІХ століття. Однією із недостатньо досліджених складових творчості Дмитра Ознобішина є джерела походження художніх образів його поезії.

Проблеми дослідження романтизму і романтичної літератури в сучасному літературознавстві залишаються злободенними, не зважаючи на велику кількість робіт вчених з цієї проблематики. Так Г.А. Токарева стверджує, що сучасна методологія гуманітарного знання, зорієнтована на міждисциплінарний принцип, змушує по-іншому поглянути на поняття «романтизм» [16]. Вчена посилається на підхід Н. Степанової до романтизму як до культурно-історичного типу: «при дослідженні романтизму як національної модифікації цього культурно-історичного типу виникають проблеми, які не можуть бути вирішені в рамках предметно-теоретичних понять і вимагають прямого виходу на методологічний рівень осмислення» [цит. за: 16]. Г. Токарева зробила спробу розмежувати поняття «романтизм» як культурно-історичний феномен і як тип художньої свідомості, паралельно з цим показавши протиріччя в інтерпретації

терміну «романтизм» у зв'язку зі змішуванням термінів «тип свідомості» і «тип мислення».

Біографи називають Дмитра Ознобішина поліглотом і мандрівником, наводячи на підтвердження цього слова сусіда по маєтку, відомого поета початку ХІХ століття М. Язикова, який писав у вірші, присвяченому Д.П. Ознобішину: «Где ты странствуешь? Где ныне, // Мой поэт и полиглот, // Поверяешь длинный счёт? // Чать, в какой-нибудь пустыне, // На берегу бесславных вод, // Где растительно живёт // Человек, где и в помине // Нет возвышенных забот!» Г. Кружков, аналізуючи поезію Володимира Бенедиктова, проводить досить цікаві роздуми над бенедиктівським стилем і долею для того, щоб краще зрозуміти шляхи російської поезії в ХІХ столітті в історико-типологічному та загальноєвропейському контекстах [8]. При цьому дослідник зазначає, що на творчість романтика і формування метафоричного стилю автора мала вплив не тільки російська і європейська література романтизму, а й барокові тексти. Оскільки Дмитро Ознобішин перекладав багато творів європейських письменників, його творчість теж не залишилася поза впливом стильових особливостей їх текстів. Перекладачами творів зарубіжних письменників виступали ті ж письменники-романтики, які так чи інакше переймали традиційні сюжети і мотиви творчості західних барокових і романтичних авторів.

Д. П. Ознобішин, як і інші російські та українські письменники першої половини ХІХ століття, додав внесок у поповнення своєї вітчизняної літератури перекладними шедеврами світової класики. Наскільки істотним був вплив перекладацької діяльності на творчість поета, можемо бачити при розгляді образів і мотивів оригінальних і перекладних текстів Дмитра Ознобішина. О. М. Гірівенко досить повно розглядає значення його перекладацької спадщини (розділ «Д. П. Ознобішин – перекладач європейських поетів» книги «З історії російського художнього перекладу першої половини ХІХ століття. Епоха романтизму» [3]). Про те, які книги читав письменник, можемо судити з досліджень про його бібліотеку [9; 10; 11; 12]. Перекладав письменник не

тільки зарубіжну літературу, але й давні слов'янські пам'ятки, зокрема, плач Ярославни зі «Слова о полку Ігоревім».

Художня образність віршів Дмитра Ознобішина наповнена як традиційними для російської літератури та фольклору, так і запозиченими тропами. Метафоричний стиль зміщується в поезії письменника з тим, що окремі дослідники визначають як італійський стиль: «Словесність італійська, відбиваючись у творах Нелединського і Батюшкова, також кинула свою фарбу на багатобарвну веселку нашої поезії <...> вплив італійського, або, краще сказати, батюшковського, помітний у небагатьох із наших поетів. Туманський вирізняється між ними ніжністю почуття і музикальністю віршів. <...> До тієї ж школи належать пп. Раїч і Ознобішин» [7, 72]. В. Вацуро пише, що Пушкін заперечує не Батюшкова, а батюшковську традицію в тому її варіанті, який і ліг в основу так званої «італійської школи» Раїча, Ознобішина і почасти Туманського [1].

Середовище слов'янського романтизму все ж наповнювало поезію представників і українського і російського романтизму численними образами, темами і мотивами, що споріднювали різних письменників. Так, у віршах Дмитра Ознобішина «Мысль» і в українського романтика Михайла Петренка «Дивлюсь я на небо..» є досить багато спільного.

Порівняймо початок обох поезій:

Гляжу я на небо: [13, 1, 152].

Дивлюсь я на небо та й думку гадаю
[17, 419].

У самому тексті є низка подібних образів, які передають душевний стан ліричного героя. Обидва автори апелюють до орла, що постає втіленням могутності, свободи, прагнення вирватися за межі буденності. Загалом цей образ передає і бажання польоту-свободи, і уможливлене самовираження романтичного героя, якому затісно у земному світі, героя, що не може змиритися зі світом. Пошуки Бога й розуміння приреченості смертного, не здатного поринути в ефір, як вільний птах, теж є характерними для

романтичної поетики. Думка, яка зринає за хмари, стає також елементом, що поєднує твори обох романтиків.

Я вижу: орёл
Эфир рассекает
Могучим крылом;
Как бурная туча,
Он к солнцу взлетает

И солнце играет на нём.

Что ж, смертный, вздыхаешь?

Безмолвный, с поникшим челом,
Глядишь, не дерзаешь
Лететь за орлом? [13, 1, 152].

(Д.Ознобішин)

Коли б мені крилля, орлячі ті крилля,
Я б землю покинув і на новосілля
Орлом бистрокрилим у небо польнув
І в хмарах навіки от світу втонув! [17,
419] (М.Петренко)

Низка образів і мотивів, уживаних Ознобішиним у його віршах, є характерними не тільки для романтичної епохи, але і для попередніх епох, зокрема, для барокової. У літературі українського бароко особливе місце займає письменник Семен Климовський, відомий не тільки своїми повчаннями, переданими ним Петру I у 1724 (вір підписано «Семен Климов» – «О правосудію началствующих» у 1724 році), а й піснею, яка стала народною, – «Їхав козак за Дунай». Вчені, зокрема й Дмитро Наливайко, вважають, що надзвичайна популярність української пісні «Їхав козак за Дунай» в Європі пов'язана з «козакоманією», яка охопила Німеччину й інші західні країни на заключному етапі наполеонівських війн. У 1808 р. німецький композитор Х. Тідге, почувши пісню про розлуку козака й дівчини на святі у Чорному лісі під Баден-Баденом, в якому брали участь і гості з Росії, здійснив вільну переробку тексту. З того часу німці вважають цю версію української пісні власним фольклорним твором. Вона стала відома під назвою «Schöne Minka, ich

muß scheiden». Доля цього твору нагадує те, що сталося з віршем Дмитра Ознобішина «Чудная бандура». «Чудную бандуру» вперше опубліковано в 1835 році і з часом вірш перетворився на народну козацьку пісню «Гуляет по Дону казак молодой». «Чудная бандура» – поезія перекладна, Дмитро Ознобішин обробив шведську народну баладу, в якій, звісно ж, не було ніякої бандури і ніяких козаків. Шведська ж балада, у свою чергу, належить до числа так званих «мандрівних сюжетів» [див. про це: 14; 6].

Образи пісень «Їхав казак за Дунай» і «Гуляет по Дону казак молодой» багато в чому схожі (козак, дівчина, вірний кінь), хоча автори належали до різних епох. Можливо, така близькість художньої палітри віршів пояснюється і втіленням в текстах традицій усної народної творчості. У творі «Чудная бандура» є риси балади, зокрема, кохання-страждання, розлука, звернення до циганки, яка наворожила дівчині смерть, русалки, що не витримують чарівного співу, чудесна бандура, змішування реального й містичного. Вірш має пісенну структуру, близький до народних пісень, русалки називають козачку сестрою за її красу: карі очі, золотисте волосся. У численних переробках козацьких пісень з'являється і потрійне прощання дівчини зі світом та близькими, і трагічна загибель нареченої у хвилях Дону, хоча загалом всі вони близькі до оригіналу, створеного Дмитром Ознобішиним.

В інших творах письменника, зокрема в поезії «Водяной дух», бачимо містичну істоту – водяного, який стереже потік. Тема магії чисел і фатуму продовжується і в прозі письменника. Так, в оповіданні «Поливна» автор подає досить розлогий вступ, де цілком у романтизованому ключі, з покликанням на відомі писемні пам'ятки, зокрема й на Вільяма Шекспіра, обґрунтовується існування року, впливу числа на долю людини. Необхідно зазначити, що літературні ремінісценції розсіпані в усьому тексті оповідання, книга Еклезіаста цитується поруч із Кораном.

Біблійні образи найчастіше спостерігаємо у Дмитра Ознобішина [13] у поезіях, пов'язаних із християнською традицією, зокрема, в псалмах і

молитвах. Так, наприклад, «Псалом 49» наповнений апокаліптичними образами: «И в страхе, ужасом объята, // Земля, с восхода до заката, // Дрожит, громовой слыша зов»; «Блеск молний пред лицем Владыки, // Окрест шум вихря, бури вой» [13, 2, 180] і т.д. Це вірш є даниною християнській традиції, як і інші зразки духовної лірики. Закономірно, що у світській поезії Дмитро Ознобішин використовує схожі образи, але вже в романтичному ключі. Багато романтичних мотивів творів письменн

ика походять із художньої літературної традиції. Зокрема, мотив швидкоплинності, тлінності людського життя, що звучить у вірші «Рибалки».

Образність поезії «Плавець» [13, 2, 335] має набагато глибший зміст, ніж просто пейзажна замальовка. Корабель, вітрило, море, чайка, вітер, стихія води, – це все образи, які часто зустрічаються і в бароко, і в романтизмі, надають твору філософського звучання. Те ж можемо сказати і про мотиви сну, уявного ширяння в небесах.

У результаті дослідження поезії Дмитра Ознобішина бачимо фактори, які так чи інакше впливали на формування художньої образності творів письменника. До таких факторів можна віднести: фольклорну традицію; барокову традицію вітчизняної літератури; опосередкований вплив європейської барокової традиції через перекладні тексти і дослідження творчості зарубіжних авторів; біблійну традицію; романтичну образність вітчизняних і зарубіжних авторів; подібність і повторюваність принципів будови, що домінували в різні історико-культурні епохи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вацура В. Э. Литературная школа Лермонтова / В.Э. Вацура // Лермонтовский сборник. — Л. : Наука, 1985. — С. 49—90.
2. Гиривенко А. Н. Жанры ранней лирики Д. П. Ознобишина / А. Н. Гиривенко // Проблемы стиля и жанра в русской литературе XIX в. — Екатеринбург, 1994. — С. 37—45.
3. Гиривенко А. Н. Из истории русского художественного перевода первой половины XIX века. Эпоха романтизма : учебное пособие / А. Н. Гиривенко. — М. : Флинта : Наука, 2002. — 280с.
4. Гольц Т. М. Д. П. Ознобишин / Т. М. Гольц // Ознобишин Д. П. Стихотворения / Д. П. Ознобишин. — М. : Советская Россия, 1992. — С. 3—26.

5. Гольц Т. М. Поэт и полиглот / Т. М. Гольц // Ознобишин Д. П. Стихотворения. Проза / Д. П. Ознобишин. — М. : Наука, 2001. — Кн. 2. — С. 315—375.
6. Иванова Т. Ф. Народно-поэтические мотивы в поэзии Д. П. Ознобишина : учеб. пособие / Т. Ф. Иванова. — Чебоксары : Новое время, 2005. — 50 с.
7. Киреевский И. В. Критика и эстетика / И. В. Киреевский ; сост., вступ. статья и примеч. Ю. В. Манна. — М. : Искусство, 1979. — 439 с.
8. Кружков Г. Владимир Бенедиктов на фоне волн и холмов : стихотворения Э. Марвелла «К стыдливой возлюбленной» и В. Бенедиктова «Вальс» Электронный ресурс / Г. Кружков. — Режим доступа : Метафизическая поэзия [сайт] / В. С. Макаров. <http://metpoetry.newmail.ru/marvell.htm>
9. Морозова В. В. Библиотека Ознобишиных – памятник русской дворянской культуры / В. В. Морозова // Проблемы изучения и преподавания русской литературы XVIII в. — Ульяновск : УГПУ, 1994. — С. 41—44.
10. Морозова В. В. Несколько новых источников к родословию Ознобишиных / В. В. Морозова // Симбирский вестник : ист.-краевед. сб. — Ульяновск : УГПУ, 1996. — Вып. 3. — С. 53—63.
11. Морозова В. В. Из истории формирования библиотек служилого дворянства в XIX веке : (книжные собрания Ознобишиных) / В. В. Морозова // Карамзинский сборник : Россия и Европа : диалог культур. — Ульяновск , УГПУ, 2001. — С. 333—338.
12. Морозова В. В. Ознобишины и их книги / В. В. Морозова // Памятники Отечества. — Ч. 1 : Века над Венцом. — М., 1998. — № 41 (5/6). — С. 146—154.
13. Ознобишин Д. П. Стихотворения. Проза : в 2 кн. / Д. П. Ознобишин. — М. : Наука, 2001. — Кн. 2. — 635 с.

14. Русские песни и романсы / вступ. статья и сост. В. Гусева, ХУДОЖ. Б. Тржмецкий. — М. : Худож. л-ра, 1989. — 542 с. (Классики и современники).
15. Софронова Л. А. Культура сквозь призму поэтики / Л. А. Софронова. — М. : Языки славянских культур, 2006. — 832 с. — (Studia philologica).
16. Токарева Г.А. Романтизм и романтический тип сознания [Электронный ресурс] / Г. А. Токарева. — Режим доступа : <http://www.kamgu.ru/pubs/40/o%/20типе%20сознания.doc>
17. Українські поети-романтики 20–40-х років ХІХ ст. — К. : Дніпро, 1968. — 635 с.
18. Эмирсуинова Н. К. Новые подходы к изучению русского романтизма в литературоведении 1990-х годов / Н. К. Эмирсуинова // Культура народов Причерноморья. — 2004. — № 54. — С. 204—210.

НОВИК О. П.

ГЕНЕЗИС ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ОБРАЗНОСТИ ПОЭЗИИ ДМИТРИЯ ОЗНОБИШИНА

В статье рассматривается художественная образность поэзии Дмитрия Ознобишина, его песни «Чудная бандура», сравниваются тексты с поэзией других писателей, в частности, украинских. Творчество русского писателя исследуется в контексте славянских литератур начала XIX века.

Ключевые слова: поэзия, образ, Ознобишин.

NOVYK O.

THE GENESIS OF ARTISTIC IMAGERY DMITRY OZNOBISHIN'S POETRY

The artistic imagery of Dmitry Oznobishin's poetry is considered in the article, for instance in his songs "A wonderful pandora", his texts are compared with the poetry of the other writers, in particular, Ukrainian ones. Russian writer's

oeuvre is researched in the context of Slavic literatures of the beginning of XIX century.

Key words: poetry, image, Oznobishin.

Стаття надійшла до редколегії 4.09.2013 р.